

וישב

האם יתכן שיוסף ואחיו עברו עברות חמורות!?

הקדמה

בתחילת הפרשה (לז, ב) נאמר: "אלה תלדות יעקב, יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן, והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו, ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם".

פירש רש"י: "את דבתם רעה – כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו: שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות.

ובשלושתן לקה:

על אבר מן החי – וישחטו שעיר עזים (לז, לא) במכירתו, ולא אכלוהו חי¹.
ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים – 'לעבד נמכר יוסף' (תהלים קה, יז).

ועל העריות שספר עליהם – 'ותשא אשת אדניו וגוי' (לט, ז)².

על דברי רש"י אלו יש לשאול שתי שאלות:

א. האם יוסף עבר על איסור לשון הרע ששקול כשלוש העבירות החמורות שבתורה³?

ב. האם האחים אכן עברו על האיסורים החמורים הכתובים ברש"י?

עוד כתב רש"י (שם): "והוא נער – שהיה עושה מעשה נערות: מתקן בשערו, ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה". נשאלת השאלה: האם בכך היה יוסף עוסק?

בהמשך הפרשה נאמר (לז, ה-ח): "ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו, ויוספו עוד שנא אתו. ויאמר אליהם: שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי. והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה, והנה קמה אלמתי וגם נצבה, והנה תסבינה אלמתיכם,

¹ יש לשאול: מה עונש היה ליוסף בזה שאחיו שחטו שעיר עזים? עיין ב"נחלת יעקב" שכתב שמפני שהאחים שחטו שעיר עזים וטבלו את כתנת יוסף בדם חשב אביו שיוסף מת ולא חיפשו.

² "וחשדוהו כל מצרים באשת פוטיפר" ["שמירת הלשון" ח"ב פרשת וישב (בחלק מהדפוסים נוסף: "פרק יא")].

³ ערכין טו ע"ב ועיין שם במהרש"א, ועיין גם ברמב"ם בהלכות דעות פ"ז ה"ג ובהלכות תשובה פ"ג ה"ו, וב"שערי תשובה" לרבנו יונה שער ג סעיפים ר-רט וב"חפץ חיים" הלכות לשון הרע כלל א ס"ד.

ותשתחווין לאלמתי. ויאמרו לו אחיו: המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו?! ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל דבריו".
נשאלת השאלה: וכי לא ידע יוסף שסיפוריו על חלומותיו יגרמו לאחיו לשנוא אותו יותר?

עוד נאמר שם (לו, ט-י): "ויחלם עוד חלום אחר, ויספר אתו לאחיו, ויאמר: הנה חלמתי חלום עוד, והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי. ויספר אל אביו ואל אחיו, ויגער בו אביו, ויאמר לו: מה החלום הזה אשר חלמת? הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה?!".
יש לשאול: כיצד מלאו לבו של יוסף לספר לאביו שאביו ישתחוה לו?!

עוד נאמר בפרשה (לו, ג-ד): "וישראל אהב את יוסף מכל בניו, כי בן זקנים הוא לו, ועשה לו כתנת פסים. ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו, וישנאו אתו, ולא יכלו דברו לשלם". מפורש בפסוק שעשיית כתונת הפסים ליוסף על ידי יעקב גרמה לאחים לשנוא את יוסף. מדוע עשה יעקב מעשה זה, וכיצד לא חשש לתוצאותיו?

רבותינו לימדונו שיש ללמד זכות על הצדיק, אף כשמעשהו נראה כחטא ואי אפשר ללמד עליו זכות אלא בהסבר הנראה רחוק⁴. מאמר זה ילמד זכות על כל מעשיהם של המעורבים בסיפור: יוסף, האחים ויעקב.

א. האם נכשל יוסף בלשון הרע?

1. הסבר הספורנו

כתב הספורנו: "והוא נער – ומפני נערותו חטא להביא דבת אחיו, כי לא נסה ולא התבונן לאחרית דבר, אף על פי שהיה אז משכיל מאד, ושהיה אחר כך מורה לזקני הדור, כאמרו: 'וזקניו יחכם' (תהלים קה, כב), וזה כאמרם זכרונם לברכה: 'ולא בדרדקי עצה' (שבת פט, ב)".
לפי הספורנו המילים "והוא נער" באו ללמד זכות על יוסף כיצד נכשל בלשון הרע⁵.

⁴ עיין שבת קכז ע"ב ורמב"ם בפירוש המשניות לאבות פ"א מ"ו ורבנו יונה שם, וכן ב"שערי תשובה" שער ג סעיף ריח, וב"חפץ חיים" בפתחה עשין ג.

⁵ יש לציין שהספורנו הסביר את הדבה הרעה לא כרש"י, אלא: "ויבא יוסף את דבתם רעה – באמרו לאביו שאחיו היו טועים ומפסידים בבלי דעת כראוי במלאכת המקנה, שהיתה אז עיקר השתדלותם בקניית עושר ונכסים".

כעין זה כתב גם המיוחס לרש"י בדבה"י (ב לד, ג): "והוא נער את בני בלהה... ויבא יוסף את דבתם רעה – ואין תימה בדבר, אבל אם היה בן שלושים לא היה עושה".

אבל כמובן שלימוד זכות זה הוא קלוש, שכן בסופו של דבר יוסף כן עבר על איסור לשון הרע, וכל לימוד הזכות הוא רק שהוא עדיין היה נער באותה תקופה.

2. הסבר הרמב"ן ורבנו בחיי

נקודה יותר משמעותית לזכותו של יוסף כתב הרמב"ן: "טעם דבתם רעה להפליג, כי כל דבה רעה היא. ועל דעת רש"י (במדבר יד, לו) יתכן שתהיה דבה טובה. וימביא דבה' הוא אשר יראה יגיד, אבל מוציא דבה הוא כסילי (משלי י, יח) – האומר שקר".

לפי הרמב"ן אכן אמר יוסף לשון הרע, אך לפחות הוא לא אמר דברי שקר, אלא אמת.

את מה שכתב הרמב"ן בקיצור, כתב רבנו בחיי באריכות: "ויבא יוסף – כל לשון מביא דבה' הוא אומר אמת, כי הוא מביא ראייה לדבריו, וכל לשון הוצאת דבה' הוא שקר, שמוציא דברי שקרים מלבו, כלשון האמור במרגלים: 'מוציא דבת הארץ רעה' (במדבר יד, לו). וכתוב: 'מוציא דבה הוא כסילי' (משלי י, יח). והם דברי כזב, כלשון: 'ומלכם יוציאו מליכם' (איוב ח, י)".⁶

אבל יש להדגיש שאיסור לשון הרע הוא גם על אמת, כמו שכתב הרמב"ם⁷, והאריך בכך ה"חפץ חיים"⁸. אכן הרמב"ן ורבנו בחיי לא כתבו את דבריהם כלימוד זכות על מעשי יוסף, אלא כהסבר מילולי לביטוי "הבאת דבה", ועיין בסמוך.

3. הסבר ה"לקח טוב" ו"שמירת הלשון"

במדרש "לקח טוב" על התורה⁹ הוסיף ולימד זכות על יוסף: "ויבא יוסף – ולהלן הוא אומר: 'ויציאו דבת הארץ' (במדבר יג, לב), לפי שהוציאו מלבם, אבל

⁶ עיין ב"בעל הטורים" שכתב: "נער – בגימטריא שוטה". זהו שאמר הפסוק: 'מוציא דבה הוא כסילי' (משלי י, יח).

מדבריו האחרונים נראה שיוסף אמר על אחיו דברי שקר! אבל מדבריו בפירושו הארוך משמע שיוסף לא אמר דברי שקר, שכן כתב בפירושו הארוך לתורה: "ותימה: אם היה אמת למה נכשל בשלושתן? ואם לא היה אמת, צדיק כמוהו למה יוציא דבה רעה כזו? ומתרצים אפילו אם תמצא לומר שהיה אמת, לא היה לו להעיד יחידי, כדאיתא התם (פסחים ק"ג ע"א): 'טוביה חטא, אתא זיגוד אסהיד, נגדיה' [פירוש על שהעיד יחידי]. לפי דבריו אכן אפשר שהאחים חטאו! אבל האחרונים מאנו לפרש כך. עיין בסמוך.

⁷ הלכות דעות פ"ז ה"ב.

⁸ עיין ב"חפץ חיים" בהלכות לשון הרע כלל א סעיף א וב"באר מים חיים" שם.

⁹ המכונה גם "פסיקתא זוטרותא", לרבי טוביה ברבי אליעזר, שחי בזמנו של רש"י (עיין במבוא של הר"ש בובר שם סימן ז).

ויבא' ממה שהוא מביא. לא נענש אלא לפי שהביא אל אביהם. **ולא הביא הדבה להגיד לאחרים, אלא 'אל אביהם' – כדי ליסרם ולמונעם**".
 כעין זה כתב גם ה"חפץ חיים" בספרו "שמירת הלשון"¹⁰: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם – שאמר שהיו קורין לאחיהם עבדים, ושחשודים על העריות, ושחשודין על אבר מן החי. **והנה הכתוב ספר לנו שלא דבר זה לשום אדם, רק לאביהם, וכוונתו היתה כדי שיוכיחם אביו, ואף על פי כן עשה שלא כהוגן, שהיה לו להוכיחם בעצמו מתחילה על זה, שדין הוכחה הוא אפילו תלמיד לרב, ולא לגלות לאביו**".

4. הסבר ה"אפיקי ים"

הסבר אחר, המלמד זכות על יוסף לגמרי, ומנקה אותו מכל חטא, כתב בספר "אפיקי ים"¹¹: "בפרשת וישב (לז, ב) נאמר: 'יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' והוא נער את בני בלהה וגו' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם'. והפסוק מוקשה:
 א. מהו הפירוש 'והוא נער' ומה רצה לומר בזה?
 ב. מהו הלשון 'ויבא'? הוה ליה למימר: 'ויספר!' כמו שכתוב להלן (פסוק ז): 'ויספר אל אביו'.
 ג. מהו הלשון 'אל אביהם'? הוה ליה למימר: 'אל אביו!' כמו שכתוב (בפסוקנו!): 'נשי אביו', וכמו שכתוב לקמן (פסוק ז): 'ויספר אל אביו', ומהו שאמר 'אל אביהם'? אטו אביהם הוא ולא אביו?! והוא פלא.
 והנראה בזה, דהפסוק בא לומר עד כמה גדלה צדקתו של יוסף ע"ה, שלא בא חלילה להוציא דבה על אחיו, רק **דכוונתו היתה לטובה, ובאופן שמותר על פי הדין!** דהדין בזה אם רואה באחד שעושה דבר שלא כהוגן, והוא רוצה לגלות לאביו או לרבו שיוכיחו אותו על זה ולהחזירו למוטב, יש בזה איזה תנאים עיקרים:
 א. שמקודם יוכיח לו בעצמו, ואם לא יועיל, אז מותר לגלות לאביו או לרבו שיוכיחוהו. וכן אם משער שתוכחתו לא תועיל, מותר לגלות.
 ב. שלא יגדיל העוולה יותר, ולא יוסיף שום דיבור שיוכל להגדיל העוולה, וכיוצא בזה.
 ג. שיכוון דווקא לתועלת, ולא להנות ח"ו מפגם חבירו.
 ועתה יובן הפסוק, דמתחילה מקדים: 'והוא נער', היינו לתרץ מאי טעמא לא הוכיח יוסף לאחיו טרם שגילה לאביו כפי הדין, דהוא משום שלפי השערתו חשב שודאי לא תועיל תוכחתו, כיון דהם מזלזלין בבני השפחות, והוא היה משמש ומשרת אצל בני השפחות (וכ"פ המלבי"ם), אם כן בודאי הלא לא תועיל תוכחתו.

¹⁰ ח"ב פרשת וישב (בחלק מהדפוסים נוסף: "פרק יא").

¹¹ לרב יחיאל מיכל רבינוביץ (ורשה תרצ"ה), ח"ב, בסוף ההקדמה, בפיסקא הנקראת "בינה במקרא".

ואחר כך אמר: 'ויבא יוסף', ולא 'ויספר', להורות שלא הוסיף שום דבור כמו שיכול להיות בספור, ורק: 'ויבא', כמביא דבר ממקום למקום ממש, בלא הוספה וגרעון. ואחר כך אמר עוד לרמז שכיון רק לתועלת שיוכיחם אביהם, וזהו מרומז במאי דאמר: 'אל אביהם', ולא 'אביו', דאז הלא יוכל [ל]היות שכיון להנות מפגם שלהם, שאביו יחבבהו ביותר, ועל כן אמר דהיה כונה רצויה רק לתועלת, כאילו אין הדבר נוגע כלל לעצמו, וכאילו אינו אביו כלל. ומבואר בכל זה צדקת יוסף הצדיק עליו השלום".

לפי דבריו לא עבר יוסף כלל על איסור לשון הרע!
אלא שלפי זה קשה: מדוע נענש יוסף על שלושת הדברים שאמר על אחיו?
והרי אמרם כדין!
ואולי יש לומר שאף על פי שחשב שהוא נער ואחיו לא ישמעו לו, טעה ועשה שלא כהוגן, שהיה לו להוכיחם בעצמו מתחילה על זה.

ב. האם האחים היו אוכלים אבר מן החי, חשודים על העריות ומזלזלים באחיהם!?

1. מנין למד רש"י את דבריו?

ראשית יש לברר: מנין למד רש"י שהדבה היתה על שלושה דברים אלו?
כתב ה"שפתי חכמים" (שם אות נ): "ואם תאמר: מנא ליה לרש"י שהיה חושדן על כל השלושה דברים?
ויש לומר דרש"י בעצמו מתרץ קושיא זו: כיון שמצינו דבשלושתן לקה.
ועוד יש לומר דילפינן 'רעה' 'רעה' 'לז' (לג): 'חיה רעה אכלתהו', מה להלן אבר מן החי, דחיה דורסת ואוכלת כשהוא חי, אף כאן אבר מן החי.
ועבדים ילפינן מדכתיב בפרשת משפטים (כא, ח): 'אם רעה בעיני אדניה', מה 'רעה' דלהלן קאי על עבדות, אף כאן עבדות.
ועריות ילפינן מדכתיב לקמן (לט, ט) גבי יוסף: 'ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת', מה 'רעה' דלהלן קאי על עריות, אף כאן קאי על עריות".

2. הסבר ה"שפתי חכמים"

כתב ה"שפתי חכמים" (שם אות נ): "וקשה: דהיאך יתכן לומר שבני יעקב יהיו חשודין על זאת?! ואי חס ושלום אמת הוא, למה נענש יוסף על זה?
ויש לומר דודאי לא היו חשודין על זה, אלא שיוסף היה טועה בדבר, לכך נענש, שהיה לו לעיין בדבר:
על מה שחשדן על אבר מן החי – שהיה רואה אותן שאכלו מבהמה שנשחטה ועדיין מפרכסת, דמותר לאכלה, דכיון שנשחטה, שחיטה מתירה, והוא סבר שכל זמן שמפרכסת עדיין הוי אבר מן החי.

או שהיה רואה שאוכלין בן פקועה, שמותר בשחיטת אמו, ואפילו שהוא שור גדול, ואין צריך שחיטה מן הדין, אלא מפני מראית עין, והוא היה סבור שאבר מן החי הוא, כיון דצריך שחיטה משום מראית עין.

ועל מה שזלזלו בבני השפחות הכי פירושו: מפני שהיו קוראין לבני בלהה וזלפה: 'בני השפחות', וכוונתם היה שהיו משועבדים לרחל ולאה, וזה אמת הוא שהיו בני השפחות, שהרי גם הפסוק קראם כן, אבל הוא היה סובר מדקרו להו 'בני השפחות' כוונתם שנולדו קודם שנשתחררו, אם כן בניהם של שפחות היינו עבדים כנענים.

ומה שהיה חושדן על העריות הכי פירושו: דקיימא לן: 'אין משתמשין באשה' (קדושין ע"א), ורצונו לומר שאדם אחר אסור להשתמש באשת איש, ויוסף היה רואה שהיו משתמשין **בעסקי משא ומתן** עמהן, לכך חשדן על העריות, אבל טעות היה בידו, דהא דאמרין 'אין משתמשין באשה' היינו דוקא דברים של חיבה, כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה, אבל שאר דברים שאינן של חיבה, או לישא וליתן עמהם מותר".

לפי ה"שפתי חכמים" האחים לא עברו על האיסורים שיוסף אמר, אלא שיוסף טעה.

3. הסבר ה"פרשת דרכים"

הסבר אחר כתב ה"פרשת דרכים" (לבעל ה"משנה למלך") ב"דרך האתרים" דרוש ראשון¹² ביחס לאיסור אבר מן החי: "והנראה אצלי דיוסף והשבטים כולם היו בקיאים בדין, וסלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא, וסבירא להו כרב אחא בר יעקב (בחולין לג ע"א) דאית ליה **דמפרכסת שרי לישראל**, משום דבשחיטה תליא מילתא, **ואסורה לבני נח**, משום דלדידהו במיתה תליא מילתא, וכמו שפסק הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ט הי"ב). אך מחלוקתם של השבטים עם יוסף היתה דהשבטים היו סוברים **שיצאו מכלל בני נח אף להקל, ויש להם דין ישראל גמור, אף להקל**, וכמו שכתבנו לעיל בשם מהר"ש יפה, ומשום הכי היו אוכלים מפרכסת, כיון דשרי לישראל, **אך יוסף מרוב חסידותו היה סובר דלא יצאו מכלל בני נח להקל**, ולעולם חייבים בחומרות בני נח ובחומרות ישראל"¹³.

לפי ה"פרשת דרכים" האחים לא עברו על האיסורים שיוסף אמר, וגם יוסף לא טעה!

¹² דף י ע"א במהדורה הרגילה.

¹³ עיין עוד ב"מושב זקנים", בפירוש ריב"א על התורה וברבנו עובדיה מברטנורא שם.

4. הסבר נוסף

על פי דרכו של ה"פרשת דרכים" שכתב על איסור אבר מן החי: "אך יוסף מרוב חסידותו היה סובר" וכו', נראה לומר כך גם לגבי האיסור להשתמש באשה, שיוסף ידע שהאיסור הוא דווקא בדבר של חיבה, והוא לא טעה בהלכה, ואף לא חשד בהם לחינם, אלא שיוסף החמיר על עצמו לרוב חסידותו, וחשב שראוי גם לכל השבטים להחמיר על עצמם בענין זה, אף על פי שמעיקר הדין הוא מותר, כיון שהם יסודות האומה.

עוד נראה לומר לגבי החטא השלישי, שבני לאה קראו לבני בלהה וזלפה "בני השפחות", שלא היתה כוונתם לזלזל בבני השפחות, ולא לשום כוונה רעה אחרת, אלא רק מתוך שנוח לאנשים למיין אנשים אחרים ולקרוא להם בשם קיבוצי. כמו שבימינו קוראים לאנשים שעלו מהגלויות השונות: "אשכנזים", "ספרדים", "תימנים", "יקים", "אתיופים", "רוסים", וכדומה, ולא מתוך כוונה רעה, כך גם קראו בני לאה לבני בלהה וזלפה: "בני השפחות". אבל אף על פי כן יוסף סבר שלא ראוי לעשות כן, כיון שבני בלהה וזלפה נעלבו מכינוי זה.

ג. האם יוסף היה עוסק ביופיו?

עוד כתב רש"י (שם): "והוא נער – שהיה עושה מעשה נערות: מתקן בשער, ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה". נשאלה השאלה: האם בכך היה יוסף עוסק?

יש ליישב את הדברים על פי מה שנאמר בויקרא רבה (לד, ג): "גומל נפשו איש חסדי (משלי יא, יז) זה הלל הזקן, שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם. אמרו לו תלמידיו: רבי, להיכן אתה הולך?

אמר להם: לעשות מצוה.

אמרו לו: וכי מה מצוה זו?

אמר להן: לרחוץ בבית המרחץ.

אמרו לו: וכי זו מצוה היא?

אמר להם: הן. מה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותנו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסיות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן, והן מעלין לו מזונות, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות, אני שנבראתי בצלם ובדמות, דכתיב: כי בצלם אלקים עשה את האדם (בראשית ט, ו) על אחת כמה וכמה".

אם כן אפשר לומר שגם יוסף נהג כהלל, וראה צורך ליפות את עצמו, לכבוד

ד¹⁴!

¹⁴ ועיין עוד ב"נר למאור" לרב משה צבי נריה עמוד 131.

ד. כיצד יתכן שיוסף סיפר את חלומותיו לאחיו אחר שידע שהם שונאים אותו? וכיצד יתכן שסיפר לאביו שאביו ישתחוה לו?

בהמשך הפרשה מסופר על החלומות שיוסף חלם וסיפר לאחיו ולאביו. נשאלה השאלה: וכי לא ידע יוסף שסיפוריו על חלומותיו יגרמו לאחיו לשנוא אותו יותר?
עוד שאלנו: כיצד מלאו לבו של יוסף לספר לאביו שאביו ישתחוה לו?!

1. הסבר הספורנו

על השאלה הראשונה כתב הספורנו (ה): "ויגד לאחיו – גם זה עשה מחסרון העצה כנער".
"שמעו נא החלום הזה – לא די שספר החלום, כי גם אמר להם: 'שמעו נא', כלומר: הבינו את הוראת החלום! ובזה הוסיף להטיל איבת אחיו עליו, כמו שאמרו: 'המלך תמלך עלינו' (פסוק ח)".
לפי הספורנו, בהמשך לשיטתו שהובאה בפ"א סעיף 1 יוסף התנהג כנער, וכבר הערנו שם שלימוד זכות זה הוא קלוש.

2. הסבר הרא"ש

הסבר אחר כתב הרא"ש על התורה (לו, ה): "ויוספו עוד שנא אתו – ואם תאמר: איש כמוהו, כיוסף, נבון וחכם, איך היה מספר חלומותיו לעיני אחיו אחר שהיה יודע שהם שונאים אותו על חלומותיו ועל דבריו, ובכל יום היה מוסיף קנאה בינו וביניהם?
ויש לומר דיוסף היה בר חכים... ואמרינן: 'הכובש נבואתו במיתה' (סנהדרין פט ע"א). פירוש: המעלים ומכסה את הנבואה שהראו לו מן השמים חייב מיתה בידי שמים. אמר: מוטב שאפול בידי אדם ומספק אנצל בידי שמים, משאפול בידי שמים חלילה"¹⁵. אם כן לפי הרא"ש היה יוסף חייב לספר את חלומותיו, שכן הם היו בגדר נבואה שהוא חייב לאומרה!
יש להביא ראייה לדברי הרא"ש שחלומות יוסף היו בגדר נבואה ממה שכתב רש"י (מט, כד) בהסבר דברי אונקלוס על הפסוק "ותשב באיתן קשתו": "ותבת בהון נביאותיה" – החלומות אשר חלם להם". נמצאנו למדים שאונקלוס ורש"י פירשו שהחלומות היו כנבואה"¹⁶!

¹⁵ עיין שם שהוסיף: "נפלה נא ביד ד', כי רבים רחמיו". ולא הבנתי כוונתו בזה.

¹⁶ ועיין גם ברמב"ן בבראשית מב, ט וב"אדרת אליהו" להגר"א וב"העמק דבר" שם, ובמאמר "מדוע לא הודיע יוסף ליעקב שהוא במצרים ומדוע ציער את אחיו ואת אביו בעלילות?" בפרשת מקץ.

ה. מדוע עשה יעקב ליוסף כתונת פסים?

עוד נאמר בפרשה (לו, ג-ד): "וישראל אהב את יוסף מכל בניו, כי בן זקנים הוא לו, ועשה לו כתנת פסים. ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם".

מפורש בפסוק שעשיית יעקב ליוסף כתנת הפסים גרמה לאחים לשנוא את יוסף. מדוע עשה יעקב מעשה זה וכיצד לא חשש לתוצאותיו?

התשובה לשאלה הראשונה לכאורה מפורשת בפסוק: "וישראל אהב את יוסף מכל בניו, כי בן זקנים הוא לו, ועשה לו כתנת פסים". אבל האם באמת כוונת הפסוק היא שמתוך אהבתו הפלה אותו לטובה?

כתב הספורנו (ג): "ועשה לו כתנת פסים – לאות שיהיה הוא המנהיג בבית ובשדה, כענין 'וְהִלְבַּשְׁתִּיו כְּתֹנֶת־פָּנִים' (ישעיהו כב, כא), וכאמרם זכרונם לברכה: 'בגדול אחי, כי היכי דלשתמען מליה' (בבא בתרא יא, ע"ב)".

אם כן לפי הספורנו רצה יעקב להדגיש את מעלת יוסף, ושאחיו ישמעו לו, ולכן הפלה אותו לטובה.

עוד כתב הספורנו (ד): "ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם – ובזה טעה יעקב לשנות לבן בין הבנים, בענין שיכירו אחיו את האהבה אשר בלבו".

יסוד דברי הספורנו הוא בגמרא בשבת (יוד ע"ב), שם נאמר: "ואמר רבא בר מחסיא בר גוריא משמיה דרב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים"¹⁷.

וכן פסק הרמב"ם בהלכות נחלות (פ"ו הי"ג): "צוו חכמים שלא ישנה אדם בין הבנים בחייו, אפילו בדבר מועט, שלא יבואו לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף".

לפי זה נראה שיעקב טעה במעשהו זה!

נשאלת השאלה: כיצד יתכן שיעקב טעה בדבר זה?

כתב הרב יהודה קופרמן בבאורו לספורנו: "שמעתי מפי הרה"ג לייב היימן שליטי"א שיעקב אבינו לא הרגיש שהוא משנה את בנו יוסף בין בניו בהעדפה זאת, אלא חשב שבזה הוא ממלא את מקומה של רחל החסרה ליוסף, אשר גדל בלעדדיה, במותה עליו בהיותו כבן שמונה"¹⁸.

¹⁷ עיין שם בתוספות ששאלו הרי כבר נגזרה הגזרה "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה", ואם כן מדוע אמרה הגמרא שבגלל מעשה יעקב ירדו אבותינו למצרים? עיין שם בתירוצם, ועיין עוד בריטב"א ובמיוחס לר"ן ובמהרש"א ובמהר"ם ובי"חכמת שלמה" ובספר "חפץ ד"י" לבעל "אור החיים" הקדוש ובי"שפת אמת" שם. ועיין עוד במאמרי "מדוע נשתעבדו בני ישראל במצרים ובזכות מה נגאלו?" בי"שמעתין" גיליון 146 ובפרשת שמות.

¹⁸ ועיין בספר "חקרי לב" לרה"ג לייב היימן שליטי"א עמ' רלו-רמד שם הסביר אחרת.

והעיר על כך הרב קופרמן: "אולם יש מקום להקשות לפי זה: מדוע לא נתן העדפה גם לבנימין אשר לא ידע את אמו?"
 והשיב: "נראה לומר כי 'חסר' לאדם רק מה שהיה לו ועכשיו איננו [השוה דרשת חז"ל על הפסוק 'די מחסורו אשר יחסר לו' (דברים טו, ח): 'אפילו עבד לרוץ לפניו וסוס לרכב עליו' (כתובות סז, ע"ב), כי כל זה היה לו לפני כן ועכשיו חסר לו], לכן לבנימין לא 'חסרה' האם, באשר אף פעם לא טעם את טעם טיפול האם, מה שאין כן יוסף".
 לפי זה חשב יעקב שבניו יקבלו בהבנה את מעשהו זה של יעקב, כיון שיבינו שהוא נובע מתוך רצון למה שמכונה בימינו "העדפה מתקנת", שבאה לחפות על החיסרון של יתמותו, אך האחים לא הבינו את כוונתו של יעקב, וקאו ביוסף.

סיכום

על השאלות שנשאלו על יוסף ואחיו ועל יעקב אבינו ראינו מספר תשובות, שהובאו בסדר עולה, מלימוד הזכות הקטן, ועד לימוד הזכות הגדול:

א. על השאלה האם יוסף עבר על איסור לשון הרע, ראינו שלוש תשובות:

1. יוסף היה עדיין נער באותה תקופה (ספורנו).
2. יוסף לא אמר שקר אלא אמת, ואמר רק לאביו כדי שיוכיחם [אבל אף על פי כן טעה, שהיה צריך להוכיחם בעצמו ("לקח טוב" ו"שמירת הלשון")].
3. יוסף לא אמר שקר אלא אמת, ואמר רק לאביו כדי שיוכיחם, ולא הוכיחם בעצמו כיון שידע שאחיו מזלזלים בו ולא יקשיבו לדבריו ("אפיקי ים").

ב. על השאלה האם האחים עברו על האיסורים החמורים הכתובים ברש"י, ראינו שתי תשובות:

1. האחים לא עברו על האיסורים, אך יוסף טעה וחשב שהם עברו עליהם:
  - א. האחים אכלו בהמה מפרכסת שמותרת באכילה, או בן פקועה שמותר באכילה, ויוסף טעה וחשב שהם אסורים.
  - ב. האחים קראו לבני השפחות "בני השפחות", וכוונתם היתה שבלהה וזלפה משועבדות לרחל וללאה, ויוסף טעה וחשב שכוונתם שבלהה וזלפה לא השתחררו לפני נישואיהן ובניהן עבדים.
  - ג. האחים עסקו במשא ומתן עם נשים, שדבר זה מותר, ויוסף טעה וחשב שאסור לעשות משא ומתן עם נשים ("שפתי חכמים").
2. האחים לא עברו על האיסורים, וגם יוסף לא טעה, אלא חלק עליהם:
  - א. האחים אכלו בהמה מפרכסת, שמותרת באכילה לבני ישראל ואסורה באכילה לבני נח, מתוך שפסקו שכיון שהם מקיימים את כל מצוות התורה כבני ישראל, מותר להם להקל בדבר שמותר לבני ישראל ואסור

לבני נח. ויוסף סבר שאף על פי שהם מחמירים על עצמם לקיים את כל מצוות התורה כבני ישראל, אסור להם להקל בדבר שמותר לבני ישראל ואסור לבני נח, כיון שלא נצטוו ("פרשת דרכים").

ב. האחים קראו לבני השפחות "בני השפחות", וכוונתם היתה רק למיין אותם, ויוסף סבר שאף על פי כן לא ראוי לכנות אותם כך, כיון שהם עלולים להעלב.

ג. האחים עסקו במשא ומתן גם עם נשים, שדבר זה מותר, ויוסף חשב שאף על פי שהדבר מותר, מכל מקום ראוי לשבטים, שהם יסוד עם ישראל, להחמיר בדבר.

ג. על השאלה מדוע עסק יוסף ביופיו, ענינו שיוסף עשה זאת לכבוד ד'.

ד. על השאלה וכי לא ידע יוסף שסיפוריו על חלומותיו יגרמו לאחיו לשנוא אותו יותר, וכיצד העיז לספר לאביו שאביו ישתחוה לו, ראינו שתי תשובות:

1. כיון שהיה נער לא חשב על תוצאות מעשיו (ספורנו).

2. יוסף הבין שהחלומות הם נבואות שהוא חייב לומר אותן (רא"ש)!

ה. על השאלה מדוע עשה יעקב ליוסף כתונת פסים, וכיצד לא חשש שהדבר יגרום לשנאה של האחים כלפי יוסף, כתב הספורנו שיעקב רצה להדגיש לאחים שיוסף הוא החשוב ושישמעו לו, ואכן יעקב טעה בהראותו לבניו את אהבתו הגדולה ליוסף.

לעומת זאת כתב הרב קופרמן שיעקב הראה את אהבתו הגדולה ליוסף כדי למלא בקצת את חסרונה של אהבת אמו שנפטרה, ויעקב חשב שבניו יבינו זאת, אבל בניו לא הבינו זאת ולכן קנאו ביוסף.

במאמר זה למדנו שגם בדברים המפורשים לכאורה בתורה ובחז"ל לגנותם של גדולי האומה, יש למצוא לימוד זכות, וכשם שדנו את יעקב אבינו ובניו לזכות כך המקום ידוננו לזכות.